

Mizgier, Zofia

Pięćdziesięciolecie Polskiego Towarzystwa Fizycznego

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/2, 454-456

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

miał aż nadto wyraźne. We wszystkich tych wystąpieniach brzmiała nuta szczerą — nie było nic a nic z okolicznościowej pompy.

Przetacza się co czas jakiś w pismach naukowców świata sążnista dyskusja o szkołach wyższych. Wbrew nowoczesnym (rzekomo) głosom, że średnio-wieczna i jakoby feudalna instytucja uniwersytetu się przeżyła — doświadczenie płata coś na kształt figla. Raptem — jak chociażby w Krakowie 19 grudnia — widzi się wyraźnie, że wielcy profesorowie dłużej żyją od równie wielkich uczonych, którzy uczniów nie mieli — żyją dłużej w historii nauki.

Andrzej Biernacki

PIĘĆDZIESIĘCIOLECIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA FIZYCZNEGO

Urządzony w Poznaniu w dniach 8—13 września 1969 r. XXI Zjazd Fizyków Polskich, który przypadał w roku pięćdziesięciolecia istnienia Polskiego Towarzystwa Fizycznego, miał charakter szczególnie uroczysty. Na posiedzeniu inauguracyjnym, poświęconym jubileuszowi — po przemówieniach powitalnych: przewodniczącego Zarządu Głównego PTF prof. W. Rubinowicza, dziekana Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza prof. H. Ryffert oraz gości zagranicznych — zostały wygłoszone trzy referaty: prof. A. Jabłońskiego *Wspomnienia z działalności w PTF*; mgr Z. Mizgier *Powstanie i rozwój PTF*; doc. A. Piławskiego *Fizyka poznańska we wspomnieniach*.

Następnie odbyło się wręczenie najwyższej nagrody Towarzystwa — medalu im. Smoluchowskiego, który przyznano profesorom M. Danyszowi i J. Pniewskiemu za odkrycie hiperjader (tj. jader atomowych zawierających nietrwałą cząstkę zwaną hiperonem) i za całość dorobku naukowego. Wręczenie dalszych nagród za działalność naukową bądź dydaktyczną zakończyło uroczystość.

W czasie trwania Zjazdu czynne były: wystawa polskiej aparatury naukowo-badawczej w zakresie fizyki oraz wystawa historyczna poświęcona pięćdziesięcioleciu PTF.

Polskie Towarzystwo Fizyczne nawiązuje do tradycji datujących się jeszcze od wieku oświecenia. W XVIII w. bowiem powstały pierwsze na ziemiach polskich stowarzyszenia naukowe, poświęcone krzewieniu nauk ścisłych, m. in. fizyki; były to: Societas Physicae Experimentalis w Gdańsku (założona w 1743 r.), znana później pod nazwą Die Naturforschende Gesellschaft in Danzig, oraz nieco późniejsze Warszawskie Towarzystwo Fizyczno-Chemiczne (1767 r.) i także w Warszawie zawiązane Towarzystwo Nauk Fizycznych (1777 r.).

W okresie zaborów polscy uczeni kultywowali fizykę tylko w odpowiednich sekcjach niektórych towarzystw i instytucji ogólnonaukowych: przede wszystkim w Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Warszawie i Towarzystwie Naukowym Krakowskim, przekształconym potem w Akademię Umiejętności, a po powstaniu styczniowym — również na emigracji, w Towarzystwie Nauk Ścisłych w Paryżu. W początkach XX w. uprawiano fizykę m. in. w Towarzystwie Naukowym Warszawskim i w Kole Fizyków przy Towarzystwie Przyrodników im. Kopernika we Lwowie.

Przed 1914 r. istniało już spore grono fizyków polskich na miarę światową, nie było jednak „fizyki polskiej”; nie było okazji do wymiany myśli, nie było organu — polskiego czasopisma naukowego, poświęconego wyłącznie tej dyscyplinie. Powstał co prawda projekt zrzeszenia wszystkich fizyków i chemików polskich, opracowano nawet statut jednej wspólnej organizacji, lecz wybuch wojny sparaliżował na kilka lat te zamierzenia.

Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości nastąpił w Polsce, m. in. w środowiskach twórczych, okres żywiołowego pędu do zrzeszania się, do zacierania różnic wywołanych innymi warunkami pracy w każdym z byłych zaborów.

Wówczas to, prawie w tym samym czasie, powstały trzy ogólnopolskie stowarzyszenia poświęcone krzewieniu nauk ścisłych: Polskie Towarzystwo Fizyczne, Polskie Towarzystwo Chemiczne i Polskie Towarzystwo Matematyczne.

Za datę założenia Towarzystwa Fizycznego należy przyjąć dzień 13 stycznia 1919 r., w którym odbyło się zebranie organizacyjne Towarzystwa Fizycznego w Warszawie. Pierwszym przewodniczącym tego stowarzyszenia, liczącego ok. 50 członków, był Józef Wierusz-Kowalski, dawny długoletni profesor fizyki na uniwersytecie we Fryburgu. Założyciele Towarzystwa w Warszawie traktowali je od początku jako załączek organizacji ogólnopolskiej. Toteż po roku działalności naukowej i popularyzatorskiej zostało ono — przy współpracy fizyków warszawskich i krakowskich — przekształcone w Polskie Towarzystwo Fizyczne.

Na czele Polskiego Towarzystwa Fizycznego w 1920 r. stanął profesor Wszehcnicy Jagiellońskiej Władysław Natanson. Później u steru Towarzystwa stał przez długie lata — jako przewodniczący lub wiceprzewodniczący — profesor Uniwersytetu Warszawskiego Stefan Piękowski. Towarzystwo miało ponad 200 członków: pracowników naukowych, nauczycieli szkół średnich i inżynierów, zgrupowanych w 5 Oddziałach mieszczących się w ośrodkach uniwersyteckich: Warszawie, Krakowie, Wilnie, Lwowie i Poznaniu.

Borykając się z ogromnymi trudnościami finansowymi, Towarzystwo rozwijało jednak ożywioną działalność naukową (posiedzenia w Oddziałach, urządzone regularnie co 2 lata Zjazdy Ogólnopolskie, kontakty z zagranicą), popularyzatorską i wydawniczą. Periodykiem Towarzystwa od 1928 r. były „Sprawozdania i Prace Polskiego Towarzystwa Fizycznego”, przekształcone w 1932 r. w „Acta Physica Polonica” — dotychczas stanowiące oficjalny organ fizyki polskiej.

Wyłoniona przez PTF Komisja Słownictwa pracowała nad ujednoczeniem polskiej terminologii fizycznej. Inną dziedzinę, w której przejawiała się działalność Towarzystwa, stanowiły sprawy dydaktyczne — walka o dobre przygotowanie zawodowe nauczycieli fizyki i o racjonalne nauczanie tego przedmiotu w szkołach, oparte na metodach laboratoryjnych.

W Polsce Ludowej następuje znaczny wzrost liczby Oddziałów Towarzystwa — obecnie jest ich 12 — oraz liczby członków — obecnie ok. 1200.

W zakresie organizacji i planowania nauki Towarzystwo wzięło udział w pracach przygotowawczych do I Kongresu Nauki Polskiej, prowadzonych przez Podsekcję Fizyki i Astronomii Kongresu. W latach późniejszych dzięki staraniom Towarzystwa utworzono przy Uniwersytecie Warszawskim Studium Biofizyki. Zgodnie z projektem PTF powstało też Technikum Fizyczne dla maturzystów, które kształci siły pomocnicze do pracy w laboratoriach fizycznych. Z chwilą powstania Polskiej Akademii Nauk i przejęcia przez nią pewnych funkcji, sprawowanych dotychczas przez towarzystwa naukowe, PTF — kontynuując działalność naukową i dydaktyczną — rozszerzyło i jednocześnie pogłębiło swą aktywność na polu popularyzacji wiedzy w zakresie fizyki. Z inicjatywy Towarzystwa odbywają się corocznie zawody dla młodzieży szkół średnich pod nazwą Olimpiad Fizycznych; wielu ich laureatów zasila z czasem kadry pracowników nauki.

Pomyślnie rozwijają się zainicjowane przed dziesięcioma laty przez PTF jego bezpośrednie kontakty naukowe z odpowiednimi środowiskami w krajach demokracji ludowej, realizowane drogą wymiany bezdewizowej pracowników naukowych — delegatów na zjazdy i konferencje.

Dzięki wydatnej pomocy finansowej państwa, oprócz „Acta Physica Polonica”, wydawanych obecnie wspólnie z Instytutem Fizyki PAN, Towarzystwo od 1950 r.

publikuje również drugie czasopismo: „Postępy Fizyki” (w języku polskim), poświęcone upowszechnianiu wiedzy fizycznej.

Przewodniczącym Zarządu Głównego Towarzystwa od ośmiu lat jest prof. Wojciech Rubinowicz.

Działalność Polskiego Towarzystwa Fizycznego od założenia po dzień dzisiejszy, z racji półwiecza jego istnienia, będzie w bieżącym roku przedmiotem obszerniejszych artykułów w „Nauce Polskiej” i „Postępiech Fizyki”. W tym ostatnim czasopiśmie czytelnik znajdzie ponadto pełne zestawienie źródeł do historii powstania i rozwoju Towarzystwa. Z piśmiennictwa zawierającego dane w omawianym zakresie można wymienić tu dwa tomy *Monografii z dziejów nauki i techniki*, serii wydawanej przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN; mianowicie: W. Rolbiecki, *Polskie towarzystwa naukowe ogólne w latach 1944—1964 jako forma organizacji działalności naukowej*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1966; oraz w tomie *Studia poświęcone Marii Skłodowskiej-Curie i Marianowi Smoluchowskiemu*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, praca: B. Średniawa, *Szkic historii fizyki polskiej w okresie międzywojennym 1918—1939*.

Zofia Mizgier

PIĘTNASTOLECIE ŚMIERCI TADEUSZA BANACHIEWICZA

W dniu 17 listopada 1969 r. odbyło się w Muzeum Techniki w Warszawie uroczyste posiedzenie w 15 rocznicę śmierci Tadeusza Banachiewicza (1882—1954), wybitnego polskiego astronoma, matematyka i geodety, zorganizowane przez Stowarzyszenie Geodetów Polskich i Muzeum Techniki. Na program posiedzenia złożyły się trzy referaty: *Tadeusz Banachiewicz — uczonec, nauczyciel, człowiek* prof. J. Witkowskiego, *Tadeusz Banachiewicz — twórca rachunku krakowianowego* prof. S. Milberta, oraz prof. S. Hausbrandta i doc. J. Gaździckiego *Znaczenie krakowianów dla geodezji*. Po wygłoszeniu referatów odbyło się otwarcie i zwiedzenie wystawy poświęconej znakomitemu uczonemu, na której zaprezentowano pamiątki jego życia oraz rozległej działalności naukowej i dydaktycznej: portret, fotografie z różnych okresów, dokumenty personalne, dyplomy i odznaczenia krajowe i zagraniczne, rękopisy oraz wydane prace.

E. B.

WALNE ZGROMADZENIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA NAUTOLOGICZNEGO

Po upływie niespełna 5 lat od poprzedniego Walnego Zgromadzenia (13 XII 1964) członkowie Polskiego Towarzystwa Nautologicznego zebraли się w Gdyni w dniach 22 i 23 listopada 1969 r. dla wysłuchania i przedyskutowania interesujących referatów, omówienia i zatwierdzenia sprawozdań i planów oraz dokonania wyborów nowego zarządu.

Referaty dotyczyły różnych zagadnień wybranych z rozległego wachlarza problematyki nautologicznej: prof. B. Kasprowicz z Sopotu przedstawił rolę inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego w rozwoju myśli morskiej w Polsce; mgr H. Romańska, etnografka z Wrocławia, mówiła o swoich badaniach nad rozwojem wiedzy nautycznej u żeglarzy Oceanii; dr M. Prosnak z Łodzi zajął się problematyką badań nad historią zwalczania szkorbutu w dawnych flotach żaglowych; mgr L. Roppel z Gdyni przedstawił własną koncepcję odnoszącą się do położenia portu Truso, opartą na analizie zweryfikowanych i poprawionych przez niego tekstów źródłowych i na analizie kartograficzno-fizjograficznej rejonu ujścia Wisły w IX w. (dla sprawdzenia